

MAANÕUKOGU

Protokoll nr. 30-b.

Koosolek (kinnine) 25. augustil 1917 kubermangu lossi Valges saalis, Tallinnas, Toompeal.

Koosolekut juhatab A. Vallner.

Protokolli kirjutab H. Kask.

Kokku oli tulnud 27 maanõunikku: Ar. Vallner, K. Ast, T. Kuusik, J. Raamot, J. Jaakson, Chr. Arro, Masik, T. Laur, J. Vilms, A. Veiler, K. Saral, Jul. Seljamaa, J. Tõnisson, Hans Roos, H. Pöhl, K. Baars, K. Grau, N. Köstner, A. Birk, H. Kask, J. Reintam, H. Reiman, J. Kärner, Joh. Kukk, K. Päts, H. Kruus, J. Temant.

Jatkatakse ennelõunast koosolekut.

Sõna võtab Seljamaa: Herra Tõnissoni poolt hommikul ettetoodud mõtted ei ole mitte uued; sellest on Skandinavias, iseäranis Soomes, juba ennemine juttu olnud. Põhja riikide liidu asutamine on iseenesest küll kena mõte, kuid utoopiline. Skandinaavia riigid on monarhiad ja sellepärast juba ei oleks põhjariikide liit läbi viidav föderatiivse vabariigi mõttes. Soomlased ei looda meist omale mitte suurt tuge ega otsi ühinemise võimalust meiega. Lätlased on meiega leppimatad ja nendega oleks meil tulevikus raske üheskoos läbi saada. Ainukene õige tee, mida mööda meie sammuma peame, on Venemaa rahvaste föderatsioon. Meile on vekseldatud — rahvaste enesemääramise õigus. Nüüd peame meie nõudma, et see vekseldatud ka väljaostetud saaks, s. o. meie peame kõige jõuga seda püüdma ja nõudma, et rahvaste enesemääramine ka teostatud saaks. Soome demokraatia, iseäranis sotsialdemokraatia, on õige seisukoha võtnud Soomemaa päästmiseks. Seda sama teeb ka väikevenelaste demokraatia. Vene demokraatia ei taha aga rahvaste enesemääramise põhjusemaks maksvaks tunnustada. Seda saime meie näha oma kõige viimasel Peterburis käigul, kus Sarudnõi täitsa eitava seisukoha võttis selle kohta, et meil rahvakoolis emakeel sisseseatud saaks.

Evakueerimise küsimuses on ainult üks vastus: paigale jääda. Toidu, peavarju, arstiabi, raha jne. poolest satub meie rahvas Venemaale välja rännates palju raskemasse seisukorda kui kodumaale jäädes. Rahvuslisest seisukohast vaadates oleks rahva evakueerimine raske eksisamm. Taganevate Vene sõjavägede rüüstamisele tõkke tegemiseks oleks tarvilik, et eesti sõjaväeosad kodumaa varanduse ja rahva kaitse, iseäranis maal, oma peale võtaks. Üks meie organiseeritud rood jõuaks terve polgu, mis organiseerimata, rüüstamisest kõrvaldada.

Saral: Keegi vast ei mõtle sõjalaine tulekul maalt väljaminna ja kogu rahvas on otsustanud paigale jääda. Peaks ka tähelepanekut pöörama selle peale, et nende inimeste toitmiseks ja korraldamiseks tuleks organisatsioon luua, kes paigale jäävad.

Ast: Paigalejäämise poolt ei ole vist enam tarvilik rääkida, sest et keegi selle vastu ei ole. Tähtsam on, kuidas korraldada rahvast paanika korral, niisama ka okkupatsiooni puhul.

Politiilisest küljest asja peale vaadates, ei oleks rahvaküsimuse otsustamine mitte meie oma asi. Meie peame ootama ja vaatama, kuidas väljaspool Eestit rahvuspolitiika kujuneb. Kui sakslane Baltimaa okkupeerib, sellega ei ole meie rahvuse küsimuses veel midagi lõpulikku äraütelnud. Kõik oleneb sellest, kuidas teiste rahvaste poliitiline seisukord kujuneb. Sellepärast oleks Eesti esitus välja maal täitsa ilmaaegne. Balti-Skandinaavia föderatsiooni peale tuleks kahtlaselt vaadata. Ei tule ära unustada, et Venemaa ikkagi olema jääb meie kõrvale. Ei ole mõeldav, et Venemaa ilma Balti mereta läbi saaks. Kuhugile mujale temal tungida ei ole kui ainult siia poole, et aga mere äärde väljapääseda. Venemaa on enneminigi peksta saanud, kuid ta ei järele läbi mitte veel nõrgaks, kellega rehkendada ei tule. Tema toibub jälle peagi, kosub ja kasvab jõudsasti. Sellepärast tuleb temaga kui suure jõuga tõsiselt rehkendada.

Kõige õigem seisukoht oleks, kui Eestimaa ennast iseseisvaks kuulutaks, siis jäeks temal edaspidi võimalus ühele ehk teisele poole föderatsiooni liikmeks astuda.

Hra Birki küsimuse peale, et sotsialistid äraütleks, kuidas nemad rahvuspolitiika peale vaatavad, tuleb teatada, et Maapäeva sotsialistid kõik föderalistid on, peale ühe, kes vast mitte rahvaste enesemääramise vastu ei seisa.

Kärner: Rahva nimel otsuste tegemise juures peab ettevaatlik olema, et mitte seesuguseid otsuseid ei tehtaks, mis rahvale omale vast kahjulikud olla võiksid. Meie rahva saatus võib mitmet viisi ära otsustatud saada: Saksamaa alla jäädes oleks meie rahvas kadumisele määratud — saksastamise läbi. Kui Eestimaa üheks liikmeks jäeks Balti Skandinaavia föderatiivses buffririigis, ei oleks see meile mitte kasulik, sellepärast et tulevikus, kus sõjad vast ikkagi kestma saavad, meie

kui tüliõun alaliseks sõjatallermaaks saaksime.

Jäeks üle ainult Vene föderatsiooni liikmeks hakata. Sellepärast teatan fraktsiooni nimel, et meie igasuguse välise esituse ja selle kaudu spekulatsioonide vastu oleme.

Erakorralikult annab Köstner teada, et komissar põhja väerinna juhatajalt telegrammi on saanud, milles teada antakse, et järgnevatel päevadel paikadest, mis Rakvere-Peipsi-Opotschko-liinist hommiku pool on, Valitsuse asutuste evakueerimine ette võetakse, mille täidesaatmise plaani komissarilt nõutakse.

Niisama erakorraliselt loeb juhataja ette komandandi rutulise, salajase päevakäsu, milles teada antakse, et Baltilaevastiku juhataja lubab ametnikkude perekondi evakueerida, milleks valitsus oma kaasabi annab.

Masik kaitseb Venemaa demokraatiat, kellele mõned eelkõnelejad etteheiteid on teinud: Ei tule Sarudnõi ütelsi mitte Vene demokraatiat arvesse panna, Eesti rahva esitus väljaspool ei oleks vast mitte soovitatav. Rahvusküsimust ei maksaks praegusel ajal üleüldse ülestõsta. Ei meie ega keegi teine ei suuda meie rahvuslasi eesõigusi ega vabadusi nõutada, peab ainult ootama ja vaatama kuidas olukord kujuneb ja praegu peaks sammusi astuma ainult seks juhtumiseks, et ennast sõjalaene vastu ette valmistada.

Tõnisson: Politiliseks ideaaliks peaks meil ikkagi olema oma-riiklus. Selle ideaali täidesaatmiseks peame eeltöösid tegema ja mitte ainult pealtvaatajana ootama jääma, mis saatus meile teiste armust kätte toob. Kui meie kui rahvus, omariikluse ideaali täideviimiseks mitte ei suuda nüüdset momenti kasulikult tarvitada, siis ei tea, millal võiks veel parem silmapilk tulla. Kas nüüd või mitte ialgi. Meie riikline paleus leiaks rahuldust Venemaa rahvaste föderatsioonis. Kuid sellest nähtavasti asja ei saa. Meid kistakse Venemaa küljest vägivaldselt lahti. Nüüd peaksime siis katsuma teiste Balti-Skandinaavia rahvastega käsikäes oma-riikluse aadet täide saata. Kui igal väiksel rahvusel kindel tahtmine on ühise politilise ideaali teostamiseks, siis on rahukonventsionil igatahes palju rohkem võimalust oma ühiseid rahvuspolitilisi huvisid läbi viia.

Skandinaavia-Balti rahvaste liidu asutamine ei ole mitte lihtne unistus. Kes seda unistuseks loeb, see ei ole veel mitte seesuguse ideega küllalt tuttav. Meie ei pea mitte ainult seda nõudma, mis Venemaa seisukohalt hea on, vaid peame palju rohkem seda nõudma, mis meie rahva tuleviku kohta tähtis on. Kui meie praegust silmapilku mitte kasulikult ära ei tarvita, et ennast politilise iseseisvuse sihis

püsti ajada, siis ei tule meil seks teist seesugust silmapilku vististe mitte.

Sellest tehnilisest takistusest, mis hr. Seljamaa Skandinaavia rahvaste ainuvalitsusliku riigikorra poolest näeb, on kerge üle saada.

Saksamaa on näituseks, kuidas vabariiklised ja ainuvalitsuslised riigiüksused koos võivad asuda.

Evakueerimise kohta võiks tähendada, et kõiki käskusi evakueerimise asjus mitte jõhvi päält täitma ei hakata.

Meil on metsi, soosid ja korralagedust küllalt, et endid ühes oma varandusega hävitamise eest enam vähem päästa.

Vilms: Kerenski on kindlal sõnal ütelnud, et väikerahvastele keele asjas järele ei või anda.

Kurbloolik on, et meie enamlased Eesti autonoomia kohta niisuguse seisukoha on võtnud, mis autonoomia täitsa kõrvale heidab.

Iseseisva Eesti buffriirik oleks liiga väike ja sellepärast nõrk igasuguste töugete tagasihoidmiseks naabri riikide poolt.

Kasulikuum oleks teiste Lääne-Vene rahvastega ühineda. Et ka siis see buffriirik nõrgem jääb kui Venemaa, ei tee selle olemist võimatuks, sest teised riigid, kes meie selja taga, kaitsvad meid. Kui Eestimaa saatus rahvusvaheliseks küsimuseks tehtakse, siis on meil igatahes tarvilik selleks eeltöösid teha. Kahetseda tuleb, et meie sotsialistid selles küsimuses eitava seisukoha on võtnud, kuna teiste rahvaste juures sotsialistid rahvuse küsimuse eelotsas sammuvad.

Birk: Nagu meie Maapäeva esitajate viimasel Petrogradis käimisel selgel sõnal mõista anti ei tule meie rahva keele küsimus mitte nüüd otsustamise alla, vaid alles siis, kui üleüldse väikerahvaste küsimus otsustamise alla tuleb.

Meil tuleks tunnistada ja väljakuulutada, et praegused Maapäeva liikmed Eesti rahvuse esitajad on.

Grau: Meile loeti täna siin telegramm ette, et 50 versta kauguselt tuleliinilt kõik loomad ja arvatavasti vili ärarekvireeritakse. Sõjavõimude korraldus on peale selle veel järgmine, et 25 versta kaugusel tuleliinilt kõik inimesed peavad eemale minema. Kui tuleliin pikkamööda edasi tuleb, siis saab meie maa nii varandusest, toidust ja rahvast suurelt osalt puhtaks pühitud.

Niisugust olukorda silmas pidades oleks asjata nüüd riiklisi küsimusi ülestõsta ja arutada. Meie peaksime just kõige pealt rahva olemasolemise küsimuse ülestõstma ja korraldama, kuidas meie rahvast, kui niisugust, näljast ja maalt väljasaatmise eest päästa.

Seljamaa vastab Masikule, et mitte vene demokraatiat ei pea meie tänulikud olema, vaid olukorrale ja üleüldiselt demokraatiat. Näitus: rahvuse keele küsi-

must meie algkoolides ei aita vene demokraatia praegu mitte läbiviia, vaid lükkab selle edasi Asutava kogu peale, ja nimetab praegust keele nõudmist separatismuseks.

Tehtakse 10 min. vaheaeg tehnilistel põhjustel.

Seljamaa jätkab: Kumma demokraatia seisukoht on õige, kas Ukraina-Soome, kes kõigis asutustes rahva keelt nõuavad, või Suurevene demokraatia, kes igalpool ainult oma keelt maksma panna tahab?

Vastus: Suurvene demokraatia seisukoht ja rahvuspolitiika ei seisa mitte õigel alusel.

Kuusik: Randades on mitmes kohas evakueerimise otstarbeks sadama sillad ehitatud, mida evakueerimise juhtnööride väljatöötamise juures tähelepanemata ei võiks jätta. Rahva poole üleskutsega pöörates sõjalaene tuleku puhuks oleks järgmist tähele panna. Kartulid tuleks maa sisse matta ja osalt ka teravili kõrvale panna onnikestesse, mis pooleti maa sees. Kihelkonna esitajatena tuleks õpetajatel paigale jääda.

Päts: Meil puudub igasugune side sõjaväeülemaatega. Meil tuleks esitus valida poliitilisesse komisjoni, sõjaministri kabineti juures, kes meie asju sõjaväeülema ees valgustaks.

Tõnisson: Seesugusel esitusel on väga suur tähtsus. Seda näitab meile üks juhtumine, kus ühe meie rahva liikmel, kes kõrgemas väevalitsuse ametis oli, võimalik oli sõjavõimudele ettepanekut teha, mille tagajärjel meie maal üldine kariloomade rekvisitsioon, mis juba kindlasti kavatsatud oli, ära jäi.

Taganevate sõjavägede vastu tuleks meie rahval sõbralikku vahekorda pidada. Marodöride kõrvaldamiseks tuleb miilitsa ja vastastikuse omakaitse korraldust kõvendada, seks võimalikult rohkesti sõjariistu muretseda ja ustavate inimeste kätte anda.

Toitluse asjus tuleks nõnda korraldada, et igaüks omale toidutagavara jätkaks ja kindlasse kohta paigutaks. Loomad tuleksid teedest eemale viia ja metsadesse ajada. Kartulite kõige kindlam paik on maa sees: mis ülesvõtmata, jäägu esialgselt maha, kui sõjategevus kiiresti meile päale tuleb.

Kõiksugused toitluse-komiteede kitsendavad määrused tulevad tegelikult ajutiseks kõrvale jätta.

Seda kõike ei tuleks mitte ametlikult deklareerida, vaid tuleks suust suhu kiiresti edasi anda.

Masik: Tuleks ka läbirääkimisesse astuda Tööliste ja Sold. Nõukoguga, kellel ka kaitseküsimus vägede taganemise korras päevakorral on.

Tõnisson: Kohalikka linnaasju võiks T. ja S. N. rääkida, kuid üldistest maa asjadest tuleks nende juures just vai-

kida. Siinsed vene soldatid võiksid praeguses ärevuses meie rahva alalhoidmise mõttele ainult kahju teha.

Birk: Ei tuleks äraunustada linna tuletõrjujaid, kes korratuste ajal, kui organiseeritud jõud, korra jalale seadmiseks palju kasu saata võivad.

Laur: Varandus tuleks ärahinnata, et kahjutasumise korral teada oleks kui palju kellegile tasu maksta tuleks.

Läbirääkimised lõpetatakse ja tehakse ettepanekuid, mis selleskohasel komisjonil, kes Maapäeva deklaratsiooni väljatöötama saab, juhtnöörideks oleks.

Tõnisson teeb järgmise ettepaneku: Kui Baltimaade tuleviku küsimus ilma sõja käigu läbi rahvusvahelise harutuse ja kokkuleppimise aineks muutub, siis tuleb Eesti rahval täieliku kindlusega seletada, kuidas meie maa saatus peab kujunema, et rahva elulised huvid rahuldatud oleksid. Et selle küsimuse arenemisele soovitavas sihis kaasa mõjuda ja meie rahva elunõuetele tarvilikku avaldust muretseda, tunnistab Maanõukogu kui Eesti rahva esitus tarvilikuks isikuid ära tähendada, kellel ülesandeks on väljastpool kodumaad meie rahvusliste huvide kaitseks välja astuda.

Ettepanek võetakse vastu 1 hääle vastuseisemisel. Vastu hääletas hr. Masik, kes selles juures tähendas, et tema selle ettepaneku poolt hääletanud oleks, kui lause: „Kui eestirahva esitus“ väljajäetud oleks.

Birk teeb järgmise ettepaneku: Eesti Maanõukogu Eesti soost liikmed tunnustavad endid Eesti rahvusesituseks Eesti asunduste ja sõjaväe esitajatega, kes Eesti rahvusliste huvide kaitseks selleskohaselt õigustatud ja kohustatud on välja astuma ja muu seas iseäranis selle eest peab hoolitsema, et kui vaenlase liginemise puhul praeguse sõja ajal ametija omavalitsuse asutused evakueeritakse, siis rahval juhtiv korraldus ja tarvilised asutused ei puuduks.

Ettepanek võetakse vastu 17 häälega, mille juures 6 erapooletuks jäid ja 1 hääletamisest osa ei võtnud. Vastuhääletajaid ei olnud.

Vilms teeb järgmise ettepaneku: „Eesti maapäev soovitab kogu Eesti rahvale tema ettevõtetega juhtumisel, kui sõjahädaoht Eesti maale peaks tulema, rahulikult kodumaale paigale jääda ja mitte põgeneda. Nende põhjusemõtete selgitamiseks avaldab Maapäev rahvale üleskutse, mille kokkuseadmiseks komisjon valitakse“, mida otsustatakse mitte selles redaktsionis hääletamisele panna, vaid selleskohasesse komisjoni detalseks väljatöötamiseks edasi anda. Komisjonisse valiti Tõnisson, Päts, Vilms, Seljamaa, Birk, Kruus ja Ast.

Tõnisson avaldab soovi, et komisjon oma tööd juba homme õhtuks lõpule viiks.

Koosolek tunnistatakse avalikuks.

Järgmiseks päevakorra punktiks on Valitsuse volituse täiendamine Maavalitsuse liikmetele Rüütelkonna asutuste ülevõtmise jäoks, millele Rüütelkonna poolt järgmised täiendused juurde on nõutud, mis järgmiselt vastu võetakse:

1. Sõna järele «инвентарь» tuleb panna «денежные суммы».

2. Sõna järele «границахъ» tuleb panna «принять отвѣтственность по долговымъ обязательствамъ Эстляндскаго Дворянскаго Общества и Эстляндскаго Дворянства и Земства въ предѣлахъ ст. 29 правилъ 22 июля 1917 г. о введеніи въ дѣйствіе постановленія Временнаго Правительства отъ 30 марта 1917 г. о временномъ устройствѣ административнаго управленія и мѣстнаго самоуправленія эстляндской губерніи, и вообще предпринимать обновленія, — заключать мировыя сдѣлки и другія договоры, вступать въ обязательства, —

3. Sõnade asemele «и прочіе акты» tuleb panna «обязательства и другіе документы и акты».

Järgmiseks punktiks kannab Maavalitsuse liige Kõstner Priihospitali krediidi küsimuse ette ja paneb ette 35.000 suurust krediiti ajutiselt teekapitalist lubada.

Temant võtab krediidi küsimuse üldises mõttes üles, toonitab meie omaavalitsuse rasket seisukorda just peaauglikult sellel põhjal, et Valitsus meid rahaliselt ei toeta. Tuleks komissarile teada anda, et meil niisuguseid summasid Priihospitali jaoks ei ole ja sellepärast krediidi nõutamisega telegrafi teel Aj. Valitsuse poole pöörata tuleks, seda rõhutades,

et Hospital muidu väljapääsemata seisukorda satub.

Masik soovitab kokku võtta kõige hädalisemad summad, mis Hospitalile tarvis läheks ja esialgul ainult selleks raha nõutada.

Konik leiab, et Priihospitali mitte kroonu rahaga üleval ei peeta, vaid omaavalitsuse rahaga, sellepärast ei tuleks siis, kui kroonult selleks summasid ei saaks, hospitali mitte kinni panna praeguste epideemiade puhul. Tuleks omaavalitsuse asutuste kaudu raha muretseda.

Päts toetab Koniku mõtteid ja lisab juurde, et raha saamiseks võiks ka kindluse komandandi poole pöörata, kellel kindluses suured krediidi tegemise võimalused on.

Vastu võeti järgmine ettepanek:

Lubada kubermangu teede kapitalist kolmkümmendviis tuhat (35.000) rubla võtta ajutiselt laenu kujul priihospitali kulude katmiseks.

Võeti ka vastu järgmine hr. Pätsu poolt tehtud ettepanek: Et priihospitalil, kui kindluselinna ainukesel, rahvale kättesaadaval haigemajal, aasta lõpuni 96 tuhat rubla puudujääki tuleb, mis sellega võib lõppeda, et haigemaja võib oma tegevuse lõpetada, mis kindluses taudide laialilaotamiseks võib hoogu anda, sellepärast otsustab maanõukogu maavalitsust volitada kindluse komandandi ja praegu Tallinnas viibiva Balti laevastiku juhataja poole pöörda, et viimased haigemaja ülevõtmiseks puudujääva summa sõjafondist annaksid.

Koosolek lõpetati kell 12½ öösel.

Järgmine koosolek on 26. skp. kell 4 p. l.

J. Vilms (*allkiri*).

H. Kask (*allkiri*).

J. Temant (*allkiri*).